

УДК 338.532.42

*Петришин Л.П.,
канд. екон. наук, доцент, зав. каф. обліку та оподаткування,
Львівський національний аграрний університет*

ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ПОЗИТИВНИХ ЗМІН В ЕКОНОМІЧНІЙ ПОВЕДІНЦІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Національні домогосподарства є основним споживачем продукції АПК у всіх країнах світу. Навіть у тих із них, які орієнтовані насамперед на експорт виробленої продукції, його питома вага не перевищує 50 відсотків. Попит на продукцію АПК, у тому числі на сільськогосподарську продукцію, формують насамперед вітчизняні домогосподарства. Якщо їхні доходи є надто низькими для того, щоб сформувати його в необхідному обсязі та асортименті, сільськогосподарські підприємства у кінцевому рахунку не отримують необхідних фінансових ресурсів для розвитку тих чи інших галузей. Низький рівень платоспроможності домогосподарств стає основою не тільки недостатніх стимулів для розвитку сільськогосподарського підприємництва, а й викривляє виробничу структуру сільськогосподарського виробництва.

Особливо важка ситуація виникає в умовах соціально-економічних і пов'язаних з ними політичних криз, коли доходи домогосподарств знижуються упродовж тривалого періоду. Це породжує негативні тенденції у споживчих очікуваннях населення, які ще більше погіршують ситуацію у сфері сільськогосподарського виробництва. Домогосподарства реально перестають купувати навіть ті види продовольчих товарів, які вони звикли купувати. У зв'язку з цим виникають величезні проблеми з реалізацією продукції рослинництва і тваринництва в сільськогосподарських підприємствах. Скорочення поступлення фінансових ресурсів до них призводить до погіршення фінансових результатів і виникнення інших пов'язаних з цим процесом проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна наукова література багата на публікації, присвячені дослідженню проблеми підвищення рівня доходів домогосподарств. Це праці таких вчених, як Заяць Є. [2], Каламбет С. та Золотарьова О. [3], Карпенко Н. [4], Кізіма Т. [5], Лібанова Е. [6], Мостинець С. [7], Пасхавер Б. [8], Ушенко Н. [9], Шевчук О. [11] та ін. У них знайшли відображення різноманітні аспекти досліджуваної проблеми. Однак практично відсутні дослідження проблеми впливу доходів домогосподарств на економічну поведінку сільськогосподарських підприємств.

Постановка завдання. Мета статті полягає в обґрунтуванні шляхів підвищення доходів домогосподарств як чинника позитивних змін в економічній поведінці сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Позитивний вплив економічних чинників на функціонування сільськогосподарського підприємництва спостерігається лише в умовах стабільного розвитку високорозвинутих економік та стабільного економічного зростання в менш розвинутих економіках. В економіках з середнім за світовими мірками розвитком домогосподарства, як правило, не мають достатніх ресурсів для придбання на ринку необхідних за обсягом і структурою продовольчих товарів. Тим більше в економіках з нижчим від середнього рівнем розвитку, до яких належить Україна, їхні ресурси не достатні для забезпечення раціонального харчового раціону відповідно до рекомендацій дієтологів.

Стимули для розвитку сільськогосподарського підприємництва, позитивних змін в економічній поведінці сільськогосподарських підприємств в економіках, схожих за рівнем розвитку на вітчизняну, виникають практично виключно в умовах економічного зростання. Такий висновок базується на теоретичних положеннях, розроблених у ХІХ столітті видатним економістом Енгелем, відповідно до яких бідні родини в умовах зростання доходів більшу частину їх приросту витрачають на покращення свого харчового раціону.

В умовах, коли більша частина вітчизняних домогосподарств перебувають за межею бідності, лише загальне економічне зростання та тісно пов'язане з ним зростання доходів домогосподарств є запорукою збільшення їхніх витрат на придбання продовольчих товарів і відповідного зростання попиту на сільськогосподарську продукцію, потенційного збільшення поступлення фінансових ресурсів у розпорядження сільськогосподарських підприємств.

Розрахунок коштів, які потенційно здатні витратити домогосподарства за певного рівня їх загальних доходів, не представляє великих труднощів. Обсяг і структуру витрат на придбання продовольчих товарів домогосподарства відповідно збільшують і вдосконалюють до певної межі у процентному відношенні до загальних доходів.

У найбільш розвинутих європейських країнах, в яких досягнуто раціональних обсягів і структури харчування населення, витрати домогосподарств на придбання продовольчих товарів не перевищують 10-15 відсотків від їх загальних видатків. У країнах Центральної та Східної Європи, значно менш розвинутих порівняно з країнами-старими членами Європейського Союзу, частка цих витрат досягає 20-25 відсотків. При цьому якість харчового раціону їхніх громадян мало чим поступається відповідним показникам у більш розвинутих європейських країнах.

У зв'язку з цим можна прийняти за першу з необхідних умов забезпечення якості харчового раціону наших співвітчизників – це витрачання 25 відсотків загальних видатків на придбання продовольчих товарів у структурі сімейних бюджетів. При виконанні цієї умови сільськогосподарські підприємства отримують достатньо потужні стимули для розвитку всіх необхідних для цього галузей рослинництва і тваринництва і позитивних змін в їхній економічній поведінці – переорієнтації від задоволення потреб зарубіжного споживача на користь насамперед потреб споживача вітчизняного. Прогнозні розрахунки при цьому повинні базуватися на обчисленні вартості так званого продовольчого кошика, вміст якого має нормативний, тобто офіційно затверджений, характер.

Розрахунок вартості мінімального набору продуктів харчування, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України у жовтні 2016 р., станом на грудень 2016 р. нами проводився за цінами на продовольчі товари львівського оптового ринку Шувар. Інформація про рівень цін (найнижчий, найвищий та середній по кожному виду продовольчих товарів) оновлюється щоденно на сайті ринку в мережі Internet. Продавці ринку, не зважаючи на те, що він є оптовим, обслуговують, як правило, також і роздрібних покупців. Ціни на більшість видів продовольчих товарів на цьому ринку є значно нижчими порівняно з цінами на інших продовольчих ринках м. Львова.

Проводячи розрахунки, ми прагнули визначити вартість того мінімального продовольчого кошика, якого теоретично можна досягнути. При цьому слід враховувати, що для жителів невеликих міст, а також в сільській місцевості ціни на більшість із включених до кошика товарів ще нижча. Водночас, оскільки м. Львів відноситься до регіонів з приблизно середнім рівнем цін на основні види продовольчих товарів, то в багатьох містах країни вони значно вищі. Зважаючи на такі міркування, можна зробити висновок, що проведені розрахунки в основному відображають необхідний рівень витрат населення на придбання мінімального набору продовольчих товарів. При річній сумі в 13953,51 грн., середньомісячні витрати складають 1162,79 грн. Саме такі суми щомісячно станом на середину грудня 2016 р. витрачає середньостатистична бідна родина за умови, що її економічна поведінка у сфері споживання орієнтована на найдешевший варіант придбання продовольчих товарів. При цьому за такими групами товарів, як овочі, фрукти і ягоди вони орієнтуються на купівлю найдешевших їх видів вітчизняного виробництва. Імпорتنі товари за такої поведінки, як, наприклад, цитрусові, банани, окремі дорогі сорти винограду тощо вважаються недоступними для родин з низьким рівнем доходів.

Шевчук О. Б., народний депутат, у своїй службовій записці до Проекту Закону «Про прожитковий мінімум» посилається на зарубіжний досвід у цій сфері: «Міжнародні організації та національні установи багатьох країн, що займаються дослідженнями у сфері рівня життя населення та бідності, використовують структурний критерій для визначення масштабів бідності та здійснення міжнародних порівнянь. За умов використання даного критерію бідними вважаються ті домогосподарства (або населення), які витрачають на продукти харчування не менш ніж 60% загальних сукупних доходів (витрат), а вкрай бідними – якщо витрати на продовольчі товари перевищують 80% загальних сукупних доходів (витрат)» [11]. Згодом норма, відповідно до якої вартість продовольчої частини мінімального споживчого кошика повинна складати 60 відсотків, була відображена в самому Законі. Якщо орієнтуватися на цю законодавчу норму, прожитковий мінімум у грудні 2016 р. повинен складати 1938 грн. Разом з тим, з 1 грудня того ж року його офіційний рівень було підвищено з 1450 грн. (норма, яка діяла до 1 грудня 2016 р.) до 1600 грн. Можна відзначити, що один з найважливіших соціальних стандартів у нашій країні має явно занижений характер.

Прожитковий мінімум, прогнозна вартість продовольчої частини мінімального споживчого кошика є важливими орієнтирами, які мають вплив на економічну поведінку сільськогосподарських підприємств. Але значно важливішими є прогнозні розрахункові величини раціональних споживчих бюджетів населення, насамперед їх продовольчої частини.

Перспективні розрахунки прожиткового мінімуму дозволяють встановити той рівень доходів і видатків населення, нижче якого вони не мають права опускатися, оскільки в такому разі не варто розраховувати не лише на відтворення фізичних здібностей населення, але й на загальний розвиток економіки, зокрема сільського господарства. Цілком очевидно, що для забезпечення сприятливого середовища розвитку сільськогосподарських підприємств слід орієнтуватися на необхідність забезпечення доходів домогосподарств на такому рівні, при стані можливим раціональний тип харчування.

В Україні поки що не розроблено раціональних норм споживання продовольчих товарів, як це зроблено для розрахунку прожиткового мінімуму. Однак є норми укрупнені, які, у принципі, можна використати для відповідних оцінок раціональних споживчих бюджетів. Але для цього аж ніяк не

можна використовувати той мінімальний рівень цін, який застосовувався для розрахунків вартості мінімального продовольчого кошика. Це повинні бути середні ціни на тому ж ринку Шувар та інших ринках міста на ту ж дату. Крім того, слід розробити певні підходи до розрахунку середньої ціни по певній групі продовольчих товарів. Але спочатку для порівняння розраховувалася вартість мінімального продовольчого кошика за середніми ринковими цінами. Розрахунки показали, що річна його вартість складає 16937 грн., що на 21,4 відсотків більше порівняно з розрахунками за мінімальними цінами. У середньому за місяць цей показник складає 1411 грн.

Для розрахунку раціонального продовольчого бюджету скористаємося середніми цінами. У табл. 1 проведено розрахунок вартості раціональних річних норм споживання десяти основних груп продуктів харчування за середніми цінами. Встановлено, що загальна вартість цього набору продуктів харчування складає 26522 грн., тобто 2210 грн. у перерахунку на один місяць.

Таблиця 1

Розрахунок вартості раціональних норм споживання продуктів харчування на одну особу за рік за середніми цінами в торговельній мережі м. Львова станом на грудень 2016 р.

Вид продукту	Раціональна норма, кг	Середня ціна, грн./кг	Вартість, грн.
М'ясо і м'ясопродукти	80	75	6000
Молоко і молокопродукти	380	32	11780
Яйця	290	2,20	638
Хліб і хлібопродукти	101	19	1919
Картопля	124	3	372
Овочі та баштанні	161	13	2093
Фрукти, ягоди, виноград	90	16	1440
Риба та рибодукти	20	59	1180
Цукор	38	18	684
Олія	13	32	416
Разом	x	x	26522
У середньому за місяць	x	x	2210

Джерело: розрахунки автора на основі даних [10]

Наведений раціональний набір продуктів харчування не включає в себе багато таких видів продуктів харчування, споживання яких є необхідним у межах використання раціонального споживчого бюджету домогосподарств. Зокрема, серед них можна назвати безалкогольні напої, каву, мед, оцет, приправи, соуси, йогурти, зелені овочі, алкогольні напої тощо. Вони займають помітну питому вагу у структурі харчового раціону сімей з середнім рівнем достатку. Вважаємо, що при прогнозуванні вартості харчового раціону сімей з середнім рівнем доходів його розрахункову вартість слід збільшити на 15 відсотків. Це означає, що прогнозний рівень середніх витрат домогосподарств на харчування повинен складати $2210 \times 1,15 = 2541,5$ грн. в місяць.

За таких видатків на продовольче забезпечення попит на продовольчі товари за обсягом і структурою стає таким, що забезпечується досягнення розрахованих вище прогнозних параметрів розвитку сільськогосподарських підприємств і формування в них раціональної економічної поведінки, спрямованої на пріоритетне забезпечення потреб вітчизняних споживачів продовольства. Оскільки достатній рівень свободи у витрачання сімейного бюджету отримують ті домогосподарства, в яких частка продовольчих витрат не перевищує 25 відсотків, то загальний дохід з розрахунку на одну особу повинен складати 10 тис. грн. у місяць. Зазначимо, що в сусідній Польщі питома вага продовольчих витрат сімей складає 25-26 відсотків від загальних видатків, а це країна, яка в багатьох відношеннях слугує орієнтиром, зразком для наслідування в соціально-економічній сфері в нашій країні.

Розрахований необхідний рівень доходів населення для нормального функціонування вітчизняного ринку, у тому числі агропродовольчого, є надзвичайно високим і видається недосяжним показником, оскільки фактичні показники є в кілька разів нижчими. Одним з методів перевірки обґрунтованості прогнозних показників міг би стати аналіз фактичних видатків, зокрема на харчування, тих родин, в яких рівень доходів є порівняним з розрахованим вище. Вітчизняна статистика поділяє всі домогосподарства за величиною середньодушових еквівалентних загальних доходів у місяць на 11 груп. Найнижчою є група домогосподарств, в яких цей показник не перевищує 480 грн., а найвищою – понад 3720 грн. У цій групі, безперечно, є домогосподарства, в яких середньодушові загальні доходи перевищують 10000 грн. у місяць, однак виділити їх в окрему підгрупу з метою аналізу даних практично неможливо. Тому відсутня можливість, зокрема, провести аналіз фактичного споживання продуктів харчування в домогосподарствах цієї підгрупи.

Однак аналіз даних найвищої доходної групи домогосподарств дозволяє зробити певні висновки щодо їх споживчої поведінки. При цьому зазначимо, що прогнозний обсяг необхідного середньодушового доходу (10000 грн.) визначений за цінами на середину грудня 2016 р. Межею для віднесення домогосподарств до найвищої доходної групи стали 3720 грн., але в цінах 2015 р., які були значно нижчими від цін у грудні 2016 р. Оскільки річний індекс інфляції за даними Укрстату у 2015 р. склав 43,3 відсотків, а до середини 2016 р. його інтегрований за 11 місяців показник складав 11,4 відсотків, реально 3720 грн. у 2015 р. за цінами грудня 2016 р. були як мінімум в 1,5 рази більшими, тобто межа віднесення домогосподарств до найвищої доходної групи складала 5580 грн. – більш ніж удвічі менше від розрахункового прогнозного показника.

У табл. 2 проведено порівняння фактичних показників споживання продуктів харчування у найвищій доходній групі домогосподарств з нормативними показниками. Для цього середньомісячні фактичні показники за 2015 р. перемножено на 12. Встановлено, що лише по таких групах продуктів харчування, як хліб та хлібопродукти, цукор та олія досягнуто перевищення нормативних показників. Ненабагато нижчим від нормативів є середньодушове споживання м'яса і м'ясопродуктів, яєць і риби та рибопродуктів. Водночас показники споживання молока і молочних продуктів, картоплі, овочів та баштанних, фруктів і ягід є значно нижчими від норми. На основі цього можна зробити висновок, що перевищення середньодушових загальних доходів понад 5850 грн. в цінах грудня 2016 р. не дозволяє домогосподарствам забезпечити собі збалансований за поживними речовинами харчовий раціон. Для цього необхідні вищі доходи. Цей висновок непрямо підтверджує обґрунтований характер проведених вище прогнозних розрахунків.

Таблиця 2

Порівняння фактичних показників споживання основних продуктів харчування у групі домогосподарств з величиною середньодушових загальних доходів понад 3720 грн. в місяць у 2015 р.

Вид продукту	Раціональна норма, кг	Фактично, 2015 р.	Відхилення (+,-)
М'ясо і м'ясопродукти	80	76,8	-3,2
Молоко і молокопродукти	380	304,8	-75,2
Яйця	290	252	-38
Хліб і хлібопродукти	101	103,2	+2,2
Картопля	124	79,2	-44,8
Овочі та баштанні	161	133,2	-27,8
Фрукти, ягоди, виноград	90	56,4	-33,6
Риба та рибопродукти	20	19,2	-0,8
Цукор	38	38,4	+0,4
Олія	13	19,2	+6,2

Джерело: розрахунки автора на основі даних [1]

Таким чином, трансформаційні процеси в сільському господарстві та значне зростання доходів населення у середньостроковій перспективі до 2025 р. повинні здійснюватися як паралельні процеси. При виникненні перешкод в одному з них неминуче породжуватимуться перешкоди в іншому.

Забезпечення високих темпів зростання доходів домогосподарств до 2025 р. вимагатиме реалізації заходів, спрямованих на кардинальні зміни векторів соціально-економічного розвитку країни. Так, Карпенко Н. В. обґрунтувала необхідність реалізації таких заходів: «забезпечити випереджаюче зростання первинних доходів громадян у порівнянні з вторинними. За допомогою державного регулювання необхідно стимулювати зростання зайнятості і, відповідно, скорочувати соціальні виплати; згладжувати дисбаланс у регіональному розвитку за рахунок більш динамічного розвитку слабких регіонів, що в свою чергу стане фундаментом для викорінення бідності, зростання заробітної плати та доходів населення; перенести тяжкість оподаткування з менш прибуткового населення на більш прибуткове, тобто орієнтуватися на прогресивну шкалу оподаткування доходів; погашення заборгованості з виплати заробітної плати в усіх регіонах та галузях народного господарства [4, с. 140]. Усі названі заходи мають велике значення для зростання доходів населення, але всі вони стосуються розподільчих та перерозподільчих відносин. Їх реалізація дозволяє лише зробити справедливим розподіл і перерозподіл виробленого валового внутрішнього продукту. Однак в умовах, коли його зростання відбувається надто повільно, ці заходи виявляються недостатніми. Крім них, повинні реалізовуватися заходи, спрямовані на підвищення темпів загального економічного зростання, насамперед на нарощування обсягу виробництва ВВП.

Каламбет С. та Золотарьова О. поряд із заходами аналогічного характеру, запропонованих Карпенко Н. В., розширили їх сферу. Зокрема, вони пропонують «активно регулювати ринок праці, розпочинаючи зі створення нових робочих місць; сприяти створенню середнього класу в суспільстві;

сформуванню нової моделі економічної системи, яка ґрунтуватиметься на соціалізації економіки, розвитку високотехнологічних, орієнтованих на експорт сфер виробництва, зростання частки державної власності та підвищенні її ролі в управлінні процесами формування економічної потужності країни; стимулювати процеси розробки і впровадження інновацій в усіх сферах економіки з одночасним покращенням інвестиційного клімату в країні [3, с. 105]. Звичайно ж, створення нових робочих місць, впровадження інноваційних розробок, покращення інвестиційного клімату матимуть позитивний вплив на зростання ВВП і доходів домогосподарств. Однак важко погодитися з пропозицією щодо збільшення частки державної власності, оскільки як світовий, так і вітчизняний досвід засвідчують нижчий рівень ефективності державних підприємств порівняно з приватними підприємствами.

Ушенко Н. В. та Шило К. М. наголошують на необхідності вдосконалення соціальної політики як найважливішого чинника підвищення рівня життя населення, однією з ключових характеристик якого є доходи домогосподарств. Вони вважають, що «стратегічна мета соціальної політики має бути спрямована на взаємну відповідальність держави і людини. Досягнення поставленої мети і вирішення конкретних завдань потребує реалізації та формування соціальної політики з урахуванням таких положень: взаємна солідарна відповідальність усіх суб'єктів соціальної політики держави, неурядових об'єднань підприємців, громадян за результати соціального розвитку; добровільність і різноманіття форм участі людей у формуванні та реалізації соціальної політики; відвертість і підконтрольність соціальної політики суспільства країни; міжнаціональна, міжгрупова і міжособистісна толерантність; захист працездатного населення від соціальних ризиків переважно за страховими принципами; гарантоване збереження раніше придбаних соціальних прав для людей, які фактично користуються цими правами, чий матеріальний стан багато в чому ними визначається [9, с. 114]. Наукова цінність запропонованого цими авторами підходу полягає в тому, що він дозволяє акцентувати увагу не лише на вдосконаленні зовнішніх економічних умов зростання доходів домогосподарств, але й на підвищенні активності самих членів цих господарств на шляху до підвищення рівня власного добробуту. За своєю внутрішньою сутністю процес підвищення рівня доходів домогосподарств є гармонізацією зовнішніх та внутрішніх по відношенню до цих господарств потреб, нужд, очікувань, стимулів та конкретних дій, які проявляються в їхній економічній поведінці.

Заяць Є. С. звертає увагу на інвестиційні можливості домогосподарств України є обмеженими внаслідок низької прибутковості підприємницької діяльності, невисокого рівня одержуваних населенням трудових доходів, їх значної диференціації між населенням різних регіонів та соціальних верств. Домогосподарства країни внаслідок несформованості інституційного середовища не можуть функціонувати в якості стратегічного інвестора, зацікавленого у піднесенні вітчизняної економіки, зміцненні її інвестиційного потенціалу. Активізація цього напрямку вимагає розробки національних проектів, орієнтованих на зміну економічної бази розвитку домогосподарств, підвищення продуктивності їх функціонування в сучасному економічному просторі [2, с. 5]. Загалом погоджуючись з автором щодо важливості інвестиційного потенціалу домогосподарств, не поділяємо його підходів до його розуміння. На нашу думку, домогосподарства в кінцевому рахунку є одними з основних інвесторів розвитку АПК, зокрема сільськогосподарської галузі. Оплачуючи зі своїх доходів вартість продовольчих товарів в торговельних закладах, вони як кінцевий елемент продуктових ланцюжків оплачують як поточні, так і капітальні витрати сільськогосподарських підприємств. Саме тому зростання доходів домогосподарств є основою як покращення продовольчого забезпечення сімей, так і основою покращення середовища розвитку цих підприємств. Завдяки такому підходу ми й визначаємо ці процеси тісно пов'язаними між собою.

Мостенець С. В. у своїх дослідженнях особливу увагу звернув на обґрунтування напрямів регулювання доходів домогосподарств з боку держави. Він виділив чотири групи чинників, важелів такого регулювання: у сфері формування доходів домогосподарств, у сфері оподаткування домогосподарств, у сфері оплати праці та у сфері пенсійного забезпечення та соціальних допомог [7, с. 984]. Так, у сфері формування доходів домогосподарств він виділив такі чинники, як: активізація підприємницької діяльності, забезпечення стабільності джерел формування доходів, забезпечення оптимального співвідношення між джерелами формування доходів, зростання доходів соціально вразливих верств населення, трансформація заощаджень домогосподарств в інвестиційний капітал. Аналогічні пропозиції автор обґрунтував також щодо інших сфер економічної діяльності домогосподарств. Однак усі ці пропозиції, на нашу думку, не надто чітко зачіпають економічні інтереси сільськогосподарських підприємств, а також міських і сільських домогосподарств країни.

Лібанова Е. М. зробила спробу зачепити в цій сфері основні, ключові елементи суспільних відносин, які мають визначальний вплив на економічну поведінку сільськогосподарських підприємств. Обґрунтувавши украй важливий теоретичний висновок про необхідність модернізації вітчизняної економіки, вона виділила такі основні її напрямки, як: обґрунтована макроекономічна політика, макроекономічна стабільність та економічне зростання як ключову детермінанту підвищення якості життя та зниження рівня бідності [6, с. 26]. Розробляючи загальну організаційну схему модернізації

економіки як формування конкурентоспроможного бізнесу, вона обґрунтувала такі її основні складові, як максимальна економія ресурсів – матеріальних, фінансових, природних, людських; упровадження нових технологій, пріоритетний характер тих інвестиційних проектів, які забезпечать прорив у відповідній сфері. При цьому вона зазначила, що загальна схема модернізації економіки є однією зі складових механізму подолання системної кризи, складовими частинами якого є модернізація економіки, модернізація держави та модернізація суспільних відносин. Пропозиції автора мають концептуальний характер і забезпечують формування науково обґрунтованих методичних підходів до вироблення системи чинників підвищення доходів домогосподарств як однієї з ключових передумов змін в середовищі розвитку сільськогосподарських підприємств та в їхній економічній поведінці.

Узагальнення пропозицій названих вище вчених дозволило розробити систему заходів, спрямованих на підвищення сукупних та грошових доходів домогосподарств. Схематично вона відображена на рис. 1.

Більшість із цих заходів достатньою мірою обґрунтовані в економічній теорії та пропозиціях міжнародних економічних організацій з удосконалення економічних відносин в нашій країні. Вони деталізовані зокрема в умовах надання кредитів Міжнародного валютного фонду. Більшість із цих рекомендацій вітчизняний уряд враховує у своїй поточній діяльності.

Ключовим питанням відновлення економічного зростання в нашій країні на даному етапі її розвитку, на нашу думку, є ліквідація цілої системи «дір», через які фінансові ресурси, створені всередині країни і які потенційно могли б використовуватися для реалізації планів на економічне піднесення, реально вимиваються з неї і використовуються на благо інших країн світу, або на благо окремих осіб, що здійснюють такі операції.

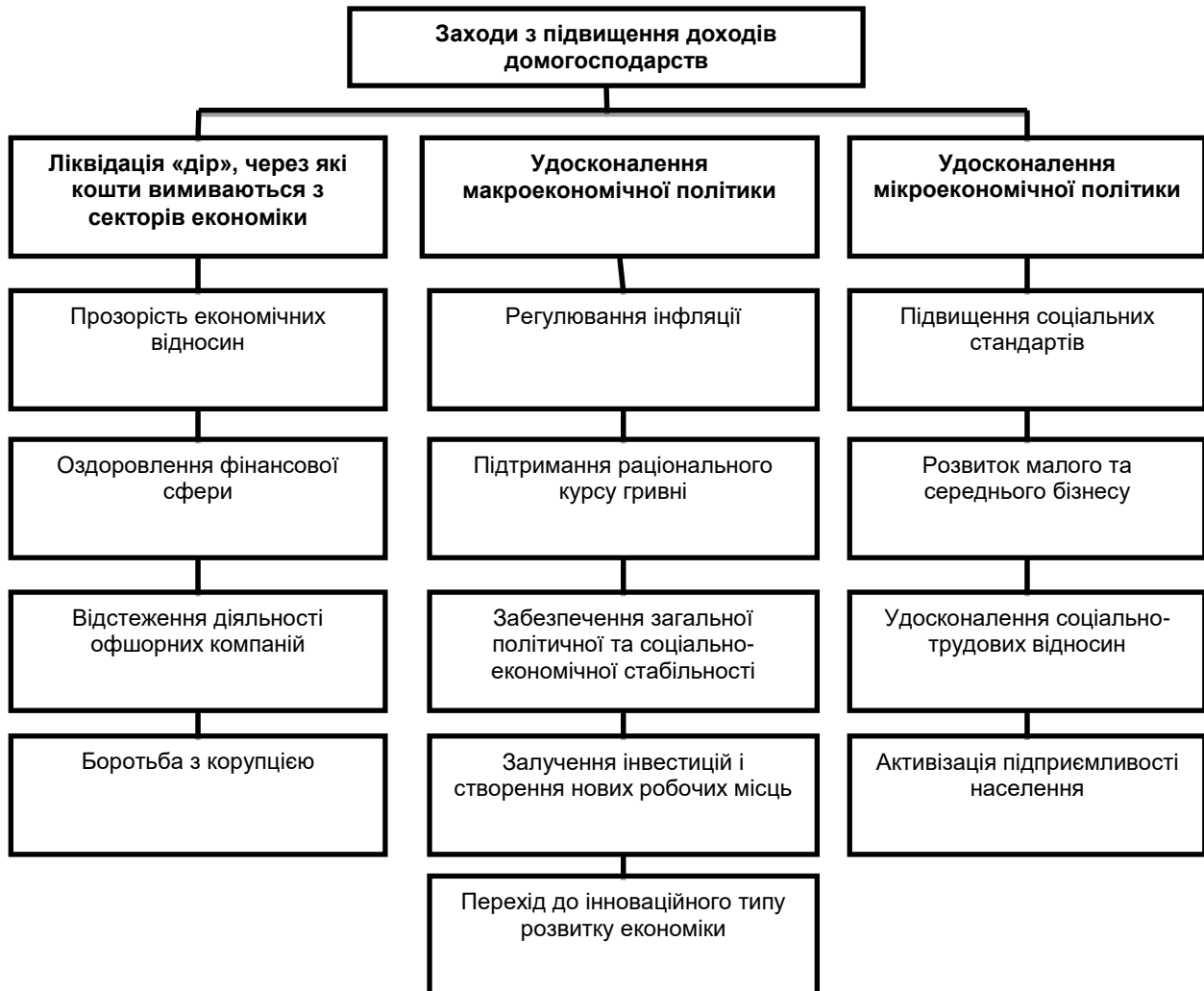

Рис. 1. Основні заходи з підвищення рівня доходів домогосподарств

Джерело: розробка автора

Багато подій, які відбулися протягом 2016 р. в суспільному житті, показали справжній масштаб вимивання коштів з економічного обороту. Йдеться насамперед про так званий «панамегейт», коли міжнародна група журналістів розкрила механізм перекачування коштів зарубіжними й вітчизняними олігархами та крупними чиновниками в офшорні зони з метою уникнення оподаткування, а також про

результати е-декларування доходів народними депутатами й високого рангу чиновниками, про події, пов'язані з націоналізацією Приватбанку. Виявилось, що через офшорні зони з країни вилучаються мільярди доларів, які могли б бути використаними всередині неї як інвестиції.

Цілком зрозуміло, що крім названих, є ще багато інших, які поки що не є висвітленими достатньою мірою. Заходи із закриття цих «дір» не можна вважати мірою, достатньою для початку процесу економічного зростання і підвищення доходів домогосподарств, але вона є необхідною, оскільки при збереженні існуючої ситуації розраховувати на позитивні тенденції немає рації.

Серед заходів мікроекономічного характеру слід звернути особливу увагу на підвищення мінімальної заробітної плати в 2017 р. удвічі порівняно з 2016 р. – з 1600 до 3200 грн. Вважаємо такий крок з боку уряду необхідним, але цей процес повинен бути плавним, поступовим, а не різким, оскільки різкі рухи в економіці, як і в інших сферах людської діяльності, рідко приносять позитивні результати.

Висновки з проведеного дослідження. Загалом, слід зазначити, що зростання доходів домогосподарств як необхідної умови трансформації в сільському господарстві та вдосконалення економічної поведінки сільськогосподарських підприємств, можливе лише в результаті поєднання зусиль як з боку органів державної влади, громадських організацій, так і з боку самих громадян, які повинні покращити своє відношення до праці, розвивати свої підприємницькі таланти. Це сприятиме загальному економічному піднесенню, зростанню рівня життя, забезпеченню продовольчої безпеки країни та окремих родин.

Бібліографічний список

1. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm.
2. Заяць В.С. Інвестиційні можливості домогосподарств України: обмеження і перспективи / В.С. Заяць // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 5. – С. 215-221.
3. Каламбет С. Вплив доходів домогосподарств на економічний розвиток України / С. Каламбет, О. Золотарова // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2014. – № 4. – С. 103-110.
4. Карпенко Н.В. Тенденції динаміки та структури доходів населення України та за регіонами / Н.В. Карпенко // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 4(14). – С. 135-141.
5. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств : сучасна парадигма та доміанти розвитку / Т.О. Кізіма ; [вст. слово С.І. Юрія]. – К. : Знання, 2010. – 431 с.
6. Лібанова Е.М. Модернізація економіки України в контексті соціальних викликів / Е.М. Лібанова // Соціально-економічні та демографічні наслідки системної кризи в Україні та шляхи їх подолання. – К. : ІДСД, 2010. – С. 24-37.
7. Мостинець С.В. Макро- та мікроекономічний підходи до управління доходами й витратами домогосподарств в умовах ринку / С.В. Мостинець // Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. – 2014. – Вип. 2. – С. 982-991.
8. Пасхавер Б. Продовольчий аспект подолання бідності / Б. Пасхавер // Економіка України. – 2004. – № 10. – С. 71-76.
9. Ушенко Н.В. Концептуальні засади соціальної політики України / Н.В. Ушенко, К.М. Шило // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2014. – № 2. – С. 111-119.
10. Ціни на продукцію. Ринок Шувар [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://shuvar.com/?mode=analytics&url=prices>.
11. Шевчук О.Б. Супровідна записка до проекту Закону «Про прожитковий мінімум» / О.Б. Шевчук [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://www.google.com.ua/search?q=методичні+засади+розрахунків+прожиткового+мінімуму&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=jVRVWLG8K8Haavq_p_gN#q.

References

1. *Balansy ta spozhyvannia osnovnykh produktiv kharchuvannia naseleнням Ukrainy* [Balances and consumption of the principal food products by population of Ukraine], available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm (access date May 01, 2017).
2. Zaiats, V.S. (2012), "Investment possibilities of households in Ukraine: restrictions and prospects", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 5, pp. 215-221.
3. Kalambet, S. and Zolotarova, O. (2014), "Impact of income of households on economic development of Ukraine", *Visnyk Ternopil'skoho natsional'nogo ekonomichnogo universytetu*, no. 4, pp. 103-110.
4. Karpenko, N.V. (2014), "Tendencies of dynamics and structure of population income generally in Ukraine and by its regions", *Ekonomika: realii chasu*, no. 4(14), pp. 135-141.

5. Kizyma, T.O. (2010), *Finansy domohospodarstv: suchasna paradyhma ta dominanty rozvytku* [Finances of households: a modern paradigm and dominants of development], Znannia, Kyiv, Ukraine, 431 p.
6. Libanova, E.M. (2010), "Modernization of the economy of Ukraine in the context of social challenges", *Sotsialno-ekonomichni ta demohrafichni naslidky systemnoi kryzy v Ukraini ta shliakhy ikh podolannia*, IDSD, Kyiv, Ukraine, pp. 24-37.
7. Mostynets, S.V. (2014), "Macro- and microeconomic approaches to management of income and expenses of households under market conditions", *Visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho*, no. 2, pp. 982-991.
8. Paskhaver, B. (2004), "Food aspect of poverty reduction", *Ekonomika Ukrainy*, no. 10, pp. 71-76.
9. Ushenko, N.V. and Shylo, K.M. (2014), "Conceptual fundamentals of social policy in Ukraine", *Naukovyi visnyk: finansy, banky, investytsii*, no. 2, pp. 111-119.
10. *Tsiny na produktsiiu. Rynok Shuvar* [Prices for products. Shuvar market], available at: <http://shuvar.com/?mode=analitics&url=prices> (date access May 02, 2017).
11. Shevchuk, O.B. "Cover sheet to the Project of the Law "On cost of living", available at: https://www.google.com.ua/search?q=методичні+засади+розрахунків+прожиткового+мінімуму&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=jVRVWLG8K8Haavq_p_gN#q date access May 02, 2017).

Петришин Л.П. ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ПОЗИТИВНИХ ЗМІН В ЕКОНОМІЧНІЙ ПОВЕДІНЦІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета - обґрунтування шляхів підвищення доходів домогосподарств як чинника позитивних змін в економічній поведінці сільськогосподарських підприємств.

Методика дослідження. Дослідження базується на використанні загальнонаукових та специфічних методів наукових досліджень. При цьому автор опирається на фундаментальні теоретико-методологічні положення, розроблені вітчизняною та зарубіжною економічною наукою. Відповідно до вимог діалектичного методу зміни в економічній поведінці сільськогосподарських підприємств розглядаються як результат їх взаємодії з навколишнім середовищем, зокрема з домогосподарствами.

Використання розрахунково-конструктивного методу забезпечило отримання реальної оцінки рівня доходів населення порівняно з прожитковим мінімумом. При цьому автор опирався на вимоги нормативного методу в частині офіційно встановлених нормативів споживання продуктів харчування на одну особу. Завдяки використанню методу формування фокусних груп виділено ту частину домогосподарств, які мають найвищий рівень доходів, проведено порівняння величини їхніх доходів з нормативними. Здійснення відповідних розрахунків опиралося на використання економіко-статистичних методів, зокрема, методів абсолютних, відносних та середніх величин.

Результати. Викладено теоретичні аспекти взаємозалежності між рівнем доходів домогосподарств та економічною поведінкою сільськогосподарських підприємств. Проведено розрахунки прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати з використанням нормативного вмісту мінімального споживчого кошика та мінімальних цін придбання продовольчих товарів. На основі розрахунків раціонального споживчого кошика визначено необхідний рівень доходів домогосподарств, при досягненні якого відбудуться позитивні зміни в економічній поведінці сільськогосподарських підприємств. Окреслено три групи чинників підвищення рівня доходів домогосподарств: усунення «дір», через які кошти вимиваються з економіки; заходи макро- та мікроекономічного характеру.

Наукова новизна. Обґрунтовано необхідний рівень доходів домогосподарств, за якого стануть можливими позитивні зміни в економічній поведінці сільськогосподарських підприємств.

Практична значущість. Отримані результати дослідження визначають високий рівень залежності економічної поведінки сільськогосподарських підприємств від рівня доходів домогосподарств. З врахуванням цього, органи державного управління та місцевого самоврядування повинні розробити комплекс заходів з підвищення рівня заробітної плати, покращення умов розвитку різноманітних форм бізнесу з тим, щоб забезпечити зростання доходів населення.

Ключові слова: домогосподарство, доходи, рівень, сільськогосподарське підприємство, економічна поведінка.

Petryshyn L.P. GROWTH OF INCOME OF HOUSEHOLDS AS A NECESSARY CONDITION FOR POSITIVE CHANGES IN ECONOMIC BEHAVIOR OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Purpose is to argue ways to increase income of households as a factor of positive changes in economic behavior of agricultural enterprises.

Methodology of research. The research is based on application of general scientific and specific methods of scientific researches. The author relies on theoretical and methodological fundamentals, developed by the national and foreign economic school. According to the requirements of dialectic method, changes in economic behavior of agricultural enterprises is considered as a result of their interaction with the environment, particularly with households.

Application of calculation-constructive method supplies actual assessments of the level of population income, comparing to the minimum living wage. The author also concerns requirements of normative method in terms of officially defined standards of food products consumption per one person. Having applied the method of focus groups formation, the research defined the group of households, having the highest income level, made comparison of the value of their income with the standard ones. Performing of corresponding calculations was based on application of economic-statistical methods, particularly methods of absolute, relative and average values.

Findings. The research presents theoretical aspects of dependency between the level of income of households and economic behavior of agricultural enterprises. The author made calculations of the cost of living and a minimum wage with application of a normative content of the minimum consumer basket and minimum prices for food products. Basing on the calculations of the rational consumer basket, the research defines a necessary level of household income. Having achieved the level of income, one can expect positive changes in economic behavior of agricultural enterprises. There are three determined groups of factors to increase income level of households, i.e. elimination of "holes", causing money flow out of the economy; measures of macro- and microeconomic character.

Originality. The necessary level of household incomes is substantiated, which will allow for positive changes in the economic behavior of agricultural enterprises.

Practical value. The obtained results of the research determine the high level of dependence of economic behavior of agricultural enterprises on the level of household incomes. With this in mind, public authorities and local governments should develop a set of measures to raise wages, improve the conditions for the development of diverse forms of business in order to ensure the growth of incomes.

Key words: household, income, level, agricultural enterprise, economic behavior.

Петришин Л.П. ВОЗРАСТАНИЕ ДОХОДОВ ДОМОХОЗЯЙСТВ КАК НЕОБХОДИМОЕ УСЛОВИЕ ПОЗИТИВНЫХ ПЕРЕМЕН В ЭКОНОМИЧЕСКОМ ПОВЕДЕНИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель - обоснование путей повышения доходов домохозяйств как фактора позитивных изменений в экономическом поведении сельскохозяйственных предприятий.

Методика исследования. Исследование базируется на использовании общенаучных и специфических методов научных исследований. При этом автор опирается на фундаментальные теоретико-методологические положения, разработанные отечественной и зарубежной экономической наукой. В соответствии с требованиями диалектического метода изменения в экономическом поведении сельскохозяйственных предприятий рассматриваются как результат их взаимодействия с окружающей средой, в частности с домохозяйствами.

Использование расчетно-конструктивного метода обеспечило получение реальной оценки уровня доходов населения по сравнению с прожиточным минимумом. При этом автор использовал требования нормативного метода в части официально установленных нормативов потребления продуктов питания на душу населения. Благодаря использованию метода формирования фокусных групп выделено ту часть домохозяйств, имеющих высокий уровень доходов, проведено сравнение величины их доходов с нормативными. Осуществление соответствующих расчетов опиралось на использование экономико-статистических методов, в частности, методов абсолютных, относительных и средних величин.

Результаты. Изложены теоретические аспекты взаимосвязи между уровнем доходов домохозяйств и экономическим поведением сельскохозяйственных предприятий. Проведены расчеты прожиточного минимума и минимальной заработной платы с использованием нормативной минимальной потребительской корзины и минимальных цен приобретения продовольственных товаров. На основе расчетов рационального потребительской корзины определен необходимый уровень доходов домохозяйств, при достижении которого произойдут позитивные изменения в экономическом поведении сельскохозяйственных предприятий. Определены три группы факторов повышения уровня доходов домохозяйств: устранение «дыр», через которые средства вымываются из экономики; меры макро- и микроэкономического характера.

Научная новизна. Обосновано необходимый уровень доходов домохозяйств, при котором станут возможными позитивные изменения в экономическом поведении сельскохозяйственных предприятий.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования определяют высокий уровень зависимости экономического поведения сельскохозяйственных предприятий от уровня доходов домохозяйств. С учетом этого, органы государственного управления и местного самоуправления должны разработать комплекс мер по повышению уровня заработной платы, улучшение условий развития различных форм бизнеса с тем, чтобы обеспечить рост доходов населения.

Ключевые слова: домохозяйство, доходы, уровень, сельскохозяйственное предприятие, экономическое поведение.